

Rus Devrimi'nde Gogol¹

N.A. Berdyaev

Çevirmen: Dr. Öğr. Üyesi Nesrin Atasoy

nesrinerturk@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi

Felsefe Bölümü

Gogol Rus yazarlar arasında en gizemli olandır ve onun tanınması için hala çok az şey yapılmıştır. O, ruhunun tüm zıtlıklarını ve tüm uçurumlarını ortaya çıkarmak için büyük çaba sarf eden Dostoyevski'den daha gizemlidir. Ruhunda ve eserlerinde şeytanın Tanrı'yla nasıl mücadele ettiği görülür. Gogol ise kendinde çözülmemiş bir sır saklar ve onu mezara götürür. Gerçekten de ürkütücü bir şey var onda. Gogol büyü duygusuna sahip tek Rus yazardır, o, karanlık, kötü büyüleri güçlerin eylemini sanatsal olarak aktarıyor. Muhtemelen bunu Batı'dan, Katolik Polonya'dan alıyor. *Korkunç İntikam* böyle bir büyüyle yazılmıştır. Aynı büyü daha örtük bir şekilde *Ölü Canlar* ve *Müfettiş*'te bulunuyor. Gogol kötüyü çok güçlü hissediyor. O, Dostoyevski'nin Zosima'nın imajında ve toprak anaya dokunuşta bulduğu o teselliye bulmaz. Onda o yapışkan yapraklar yok, onu çevreleyen şeytani ağızlardan hiçbir yerde kurtulamaz. Eski ekole mensup Rus eleştirmenler Gogol'un sanatının ürkütücülüğünü hiç hissedemezler. Gogol'u hissedebilirler mi! Onları, böyle uğursuz fenomenleri algılama ve anlamaktan koruyan rasyonel aydınlanmalarıdır. Bizim eleştirimiz son derece "ilerlemeci" bir düşünceye sahipti, kirli güce inanmıyordu ve Gogol'u sadece kendi pragmatik-sosyal hedefleri için kullanmak istiyordu. O daima büyük yazarların sanatını pragmatik-sosyal vaazlar için kullanmıştır. Gogol'un ürkütücülüğünü başka yönde olan ve başka ruha sahip bir ekolün yazarı hissetmiştir- V.V. Rozanov. O Gogol'u sevmez, hakkında nefretle yazar, Gogol'un kötünün sanatçısı olduğunu anlamaz. Her şeyden önce şunu belirlememiz

¹ Berdyaev, Nikolay. A., 2007, Duhovete Na Ruskata Revolyutsiya, (Çev. Marta Vladova), Zahariy Stoyanov Yayınevi, Sofya, s.10-17.

Rus Devrimi'nde Gogol

gerekir -Gogol'un eseri metafizik ve içsel bir temel olarak kötünün sanatsal bir ifadesidir, politik geri kalmışlık ve cehaletle ilgili sosyal ve dışsal bir kötü değildir. Gogol'un yazgısı iyinin imajını görmek ve onu sanatsal olarak yeniden yaratmak değildir. Olağanüstü şekilde kötünün ve çirkinin imajlarını görmesi onu korkutur.

Ancak onun ruhsal sakatlığını oluşturan şey, onun sanatsal kötüsünün bütün keskinliğini oluşturur. Gogol meselesi 20. yy. başında Rusya'da şekillenmeye başlayan dini-felsefi ve sanatsal akımdan hemen önce ortaya çıkar. Gogol'un Rus edebiyatında realist akımın kurucusu sayılması kabul görmüştü. Yaratıcılığının tutkusunu, onun hicivci olması ve eski Rusya'nın kusurlarını tasvir etmesiyle açıklıyorlardı. Gogol'un sanatsal yöntemlerinin olağandışılığı fark edilmeden kalır. Gogol'un eserlerinde problematik hiçbir şey görmüyorlar, hiçbir problem görmüyorlar. Rus eleştirmenler için her şey açık, seçik ve kolay açıklanır görünmüş, her şey basitleştirilmiş ve elementer pragmatik bir göreve indirgenmiştir. Gerçekten Belinski, Chernishevski, Dobrolyubov'un eleştiri ekolü ve onların uyduları büyük Rus edebiyatının içsel gücünü fark etmez, onların sanatsal keşiflerini takdir etmek onun gücünün ötesindedir. Geleneksel aydın dünya görüşünün temelleri sarsıldıktan sonra tinsel kriz ortaya çıktığında ancak Rus yazarların eserleri yeni bir biçimde açıldı. Gogol'a yeni bir şekilde yönelmek de ancak o zaman mümkün oldu. Realist ve hicivci olarak ona ilişkin eski görüş radikal bir biçimde tekrar gözden geçirilmeli. Şimdi ruhumuzun ve düşünmemizin tüm karmaşıklığından sonra Gogol'la ilgili eski inanca sahip edebiyatçıların görüşlerinin Gogol'un problemiyle aynı yükseklikte bulunmadığı son derece açıktır. İnanılmaz ve benzersiz bir eser olan *Ölü Canlar*'da realizm görmeleri bize hayret verici geliyor. Gogol'un garip ve gizemli eseri, reform-öncesi Rus toplumunun geçici aksaklık ve günahlarını açığa çıkaran toplumsal hiciv kategorisine uymaz. *Ölü canlar* zorunlu bir şekilde serf yaşamıyla ilişkili değildir, müfettişin de reform-öncesi memurlukla ilişkili olmaması gibi. Ve şimdi, tüm reform ve devrimlerden sonra Rusya ölü canlar ve müfettişlerle doludur ve Gogol'un imajları, Turgeniyev ve Goncharov'un yarattıkları imajlar gibi, ölmemiş, geçmişte kalmamıştır. En az realist olarak adlandırılabilir ve Gogol'un sanatsal teknikleri, tüm gerçekliği organik olarak bölen ve katmanlayan bir tür deneydir; Rusya ve Rus insanı için çok önemli bir şeyi açığa çıkarıyor: tedavisi birtakım dışsal toplumsal reformlarla ve devrimlerle mümkün olmayan birtakım tinsel hastalıkları. Gogol'un Rusyası bizim reform-öncesi yaşam tarzımız değil sadece, o Rus halkının metafizik karakterine aittir ve Rus devriminde de fark edilebilir. Gogolu'un gördüğü aşırı

bayağılık eski düzenden kaynaklanmaz, toplumsal ve politik sebeplerden kaynaklanmaz tam tersi, eski düzende kötü olan her şeyi o yaratmıştır, politik ve toplumsal formlara o damga vurmuştur.

Gogol, bir sanatçı olarak, sanattaki krizle bağlantılı olarak ortaya çıkmış sanattaki en yeni analitik akımların öncüsüdür. O, A. Beli ve Picasso'nun sanatını önceler. O, Kubizm'e götüren gerçeklik algılarına sahiptir. Onun sanatında artık canlı varlığın kübist parçalanışı mevcut. Gogol daha sonra Picasso'nun gördüğü canavarları gördü. Ama Gogol, şeytani düşüncesini kahkahayla gizleyerek bizi aldatır. Gogol'dan sonra yeni Rus edebiyatçılarından en yeteneklisi gelir -Andrey Beli. Andrey Beli için insan imajı nihai olarak kararıyor ve o kozmik kasırgalara batıyor. Gogol gibi Andrey Beli de insanda organik güzellik görmez. O pek çok açıdan Gogol'un sanatsal yöntemlerini izler ancak biçim alanında çok önemli yenilikler de kazanır. Daha Gogol insanın bütünsel imajını analitik parçalanışa tabi tutar. Gogol'da insan imajı yoktur, sadece Kubizm'in canavarlarını hatırlatan ağızlar, burunlar, yaratıklar vardır. Onun sanatında insanın katledilişini keşfediyoruz. Rozanov da onu doğrudan cinayetle suçlar. Gogol olumlu insan imajları yaratacak gücü bulamaz kendinde ve bundan dolayı acı çeker. Acı içinde insanın imajını arar ve bulamaz, çirkin ve insan-dışı yaratıklar onu her yönden çevreler. Onun trajedisi buradadır. O, insana inanır, onun güzelliğini arar ama onu Rusya'da bulamaz. Bunda, insanı deliliğe götürebilecek, ifade edilemeyecek kadar acı veren bir şey var. Gogol'un kendisinin ruhsal bir kusuru var, o kendi içinde çözülmemiş bir sır taşır. Ama insanın imajı yerine Rusya'da Chichikov, Nozdryov, Sobakevich, Hlestekov, Skvovnik-Dmuhanovski ve benzeri yaratıklar gördüğü için onu suçlayamayız. Onun olağanüstü yeteneği, Rus halkının olumsuz taraflarını, karanlık yönlerini, Tanrı'nın benzerlik ve suretini çarpıklaştıran her şeyi açığa çıkarmaya yazgılıydı. Rusya'da insan imajının gizli kalışı, insanlar yerine doğanın basit ruhlarının bolluğu onu dehşete düşürür ve onu yaralar. Gogol lanetli bir sanatçıdır ve onun imajları insanların kendileri değil, insan müsveddeleridir. Rusya'da bu kadar az insan imajı, bu kadar az gerçek kişi, bu kadar çok yalan ve yalancı imaj, taklit, imajsızlık ve çirkinlik olması onun suçu değildir. Gogol bütün bunlardan dayanılmaz bir şekilde acı çekiyor. Bayağılığın köklerini açığa çıkarma yeteneği uğursuzdur ve o, onun kurbanı olur. O bayağılığın tahammül edilemez kötülüğünü açığa çıkarır ve bu ona baskı yapar. İnsan imajı A. Beli'de de eksiktir. Ancak o artık insan imajına inancın baltalandığı başka bir çağa aittir. Bu inanç Gogol da var olmuştur.

Devrimi isteyen ve ona büyük umutlar bağlayan Ruslar, devrim fırtınası bizi her türlü pislikten arındırdığında, Gogol Rusyası'nın canavarca imajlarının yok olacağına inandılar. Hlestakov ve Skvoznik-Dmyhanovski, Chichkov ve Nozdryov onlara göre, otokrasi ve serf hukuku ile eğitilmiş eski Rusya'nın imajlarıdır. Bu, hayatın derinliklerine nüfuz edemeyen devrim bilincinin yanılmasıdır. Devrim, aynı eski Gogol Rusyası'nı, çirkin burunların, insandışı, yarı canavarca Rusya'sını açığa çıkardı. Tahammül edilemez devrimci bayağılıkta daima Gogolca bir şey vardır. Devrimin Rusya'da insan imajını açığa çıkaracağına, otokrasi düştükten sonra insanın tüm heybetiyle ayağa kalkacağına dair umutların boş olduğu anlaşıldı. Bizde pek çok şeyi otokrasinin hesabına yazma, hayatımızdaki tüm kötülükleri ve karanlığı onunla açıklama alışkanlığı var. Ama Ruslar bununla sadece sorumluluğun yükünü attılar ve sorumsuzluğu öğrendiler. Otokrasi artık yok ama Rus karanlığı ve Rus kötülüğü kaldı. Karanlık ve kötü, halkın yüzeysel toplumsal kabuğunda değil, tinsel çekirdeğinde gömülüdür. Eski otokrasi artık yok ama otokrasi Rusya'da eskiden olduğu gibi hükmetmeye devam ediyor, eskiden olduğu gibi insana, insan onuruna ve insan haklarına saygı eksik. Eski otokrasi, eski bürokrasi, eski polis artık yok ama eskiden olduğu gibi rüşvet Rus yaşamının desteklerinden biri, onun temel anayasasıdır. Rüşvet her zamankinden daha çok artıyor. Devrim hesabına büyük karlar elde ediliyor. Devrim Rusyası'nda her adımda Gogol'dan sahneler oynanıyor. Otokrasi artık yok ama Hlestakov, eskiden olduğu gibi, kendini önemli bir memur olarak tanıtıyor ve eskiden olduğu gibi herkes karşısında tir tir titriyor. Otokrasi artık yok ama Rusya eskiden olduğu gibi “ölü canlarla” dolu, eskiden olduğu gibi onlarla ticaret döndürülüyor. Hlestakov'un cesaretim Rus devriminin her adımında hissediliyor. Ancak şimdi Hlestakov'un kendisi iktidarın zirvesine yükselmiş ve “dışişleri bakanı, Fransız büyükelçisi, İngiliz, Alman büyükelçisi ve ben” ya da “uyanmadan önce antreme bakmak merak uyandırıyor: orada kontlar, prensler itişiyor ve arı gibi vızıldıyorlar”. Devrimci Hlestakovlar büyük olasılıkla “Yeri kim alsın?” diye sorar. Ve devrimci İvan Aleksandrovich de bakanlık yönetmeye girişir. O geçtiği zaman “deprem olur. Her şey ürperiyor ve yaprak gibi titriyor”. Devrimci İvan Aleksandrovich bas bas bağıyor: “Şakalaşmayı sevmiyorum, hadlerini bildirdim... Ben böyleyim! Kimseden korkmuyorum. Ben her zaman her yerdeyim.” Bu Hlestakovça sözleri her gün her adımda duyuyoruz. Herkes titriyor. Ama önceki ve ebedi Hlestakov'un tarihini bilenler, yüreklerinin derinlerinde jandarmanın içeri girip “Petersburg'tan gelen memur sizi derhal yanına çağırıyor” demesini bekliyor. Rus devrimini zehirleyen devrim karşıtlığı korkusu, devrimci coşkuya Hlestakovça bir karakter veriyor. Bu sürekli jandarma beklentisi, devrimin başarılarının

hayaliliğini ve aldaticılığını açığa çıkarıyor. Şeylerin dışı bizi yanıltmasın. Devrimci Hlestakov yeni bir kostümle ortaya çıkıyor ve farklı şekilde adlandırılıyor. Ama özü aynı kalıyor. Otuz beş bin kurye “işçi ve köylü mebuslar kurulu”nda temsilci olabilir. Ama bu işleri değiştirmez. Temelde, Gogol’un çok önceden gördüğü, eski Rus yalanı bulunmaktadır. Köklerden kopukluk her hareketi son derece hafif yapar. Şimdi hakim olan güçlerde de, Gogol’un Hlestakov’undaki gibi, ontolojik ve gerçek olan çok az şey bulunur. Nozdryov şöyle diyor: “İşte sınır! Bu tarafta gördüğün her şey benim, hatta karşıdaki şu mavi dağ ve onun ardındaki her şey benim.” Devrimin sahiplenmelerinin çoğunda Nözdrovça bir yaklaşım vardır. Kişiliğin yerini maske alıyor. Adım başı maskeler ve birbirinin tıpatıp benzeri yaratıklar, asık suratlar ve insan müsveddeleri... Yalanlara örülü varlık yönetiyor devrimi. Her şey hayali. Tüm partiler hayali, tüm iktidarlar hayali, devrimdeki tüm kahramanlar hayali. Sert devrimci varlığa hiçbir yerde dokunulamaz, hiçbir yerde açık bir insan yüzü görülemez. Bu hayali oluş, bu ontoloji-dışılık sahtelikten, yalandan kaynaklanır. Gogol bunu açığa çıkarıyor.

Daha önce Chichkov’un Rusya’yı dolaşıp ölü canlarla ticaret yapması gibi... Fakat o arabasıyla yavaş yavaş yapmaz yolculuğunu, o hızlı trenlerle uçar ve her yere telgraflar yollar. Eski hırsı varlığını sürdürür ancak temposu yenilenmiştir. Devrimci Chichkovlar var olmayan zenginlikleri alıp satıyor, gerçekliklerle değil, hayal ürünü şeylerle hareket ediyor, Rusya’nın bütün ekonomik hayatını bir kurguya dönüştürüyorlar. Devrimci iktidarın pek çok kararnamesi yapısı gereği Gogolcadır ve halkın büyük çoğunluğu onları Gogolca bir yaklaşımla karşılıyor. Devrimde sahtekarlık, dolandırıcılık Rus ruhunun bir hastalığı gibi açığa çıkıyor. Bütün devrimimiz bir pazarlığı, halkın ruhuyla ve halkın onuruyla yapılan arsız bir pazarlıktan ibaret. Bütün devrimci tarım reformumuz, Chichkovça bir girişimdir. O ölü canlarla eylemde bulunur, o, halkın zenginliğini hayali ve gerçek dışı bir temel üzerine kurar. Onda Chichkovça bir cesaret bulunur. Bizim tarım devrimi kahramanımızda gerçekten de Gogol’dan bir şey vardır. Devrimin ilk döneminde ve geçici devrimci hükümette yeterince Manilovçuluk vardı. Ancak “Ölü Canlar”ın derin ve sembolik bir anlamı da vardır. Gogol’un destanının bütün o çirkin suratları, Rus canların öldürülmesinden dolayı çıktılar ortaya. Canların öldürülmesi Chichkovça maceraları ve buluşmaları mümkün kılıyor. Canların bu aralıksız süregelen öldürülmesi, Rus devriminde de görülüyor. Onda bu arsız pazarlık, bu küstah aldatma bu nedenle mümkün oldu. Devrim büyük bir açığa çıkarıcıdır, o sadece Rusya’nın derinliklerinde gizli olanı açığa çıkardı. Eski sistemin biçimleri, birçok Rus niteliğinin tezahürünü kısıtladı, onları zorunlu sınırlar içinde tuttu. Bu

Rus Devrimi'nde Gogol

eskiyen biçimlerin düşüşü, Rus insanının çırılçıplak kalmasına yol açtı. Gogol'un statik konumda gördüğü kötü ruhlar serbest kaldı. Asık suratları zavallı Rusya'nın bedenini sarsıyor. Bugün Hlestakovlar ve Chichkovlar için otokrasi zamanında olduğundan daha çok yer var. Onlardan kurtulmak, halkta tinsel bir yeniden-doğuşu, halkta içsel bir darbeyi gerektirir. Devrim böyle bir darbe değildir. Rusya'da gerçek tinsel devrim Gogol'un Ruslar'da gördüğü sahtecilikten, yalandan kurtulmakla ve bu yalandan kaynaklanan hayaliliği yenmekle olur. Yalan, sorumsuzluğun hafifliğini taşır, o varlıkla ilgili hiçbir şeyle ilişkili değildir veyalan üzerine en cesur devrimler kurulabilir. Onursuzluk Gogol'un önünde birincil Rus özelliği olarak açığa çıktı. Bu onursuzluk, Rusya'da kişiliğin gelişmemişliği ve ortaya çıkmayışıyla, insan imajının bastırılışıyla ilgilidir. Gogol'un bizi baskı altına aldığı ve kendisinin de baskısı altında kaldığı insan dışı bayağılık da bununla ilgilidir. Gogol Rusya'yı Panslavistler'den daha derinden görür. Gogol'un Rusya'sında trajik ile komik olan iç içe geçer, birbirine karışır. Gogol, kötüyü çok güçlü bir şekilde hisseder, ki Panslavistler'de bu eksiktir. Rusya'da komik olan, karıştırma ve değiştirme sonucunda ortaya çıkar. Trajik ile komiğin iç içe geçmesi ve birbirine örülmesi Rus devriminde de vardır. Onun tamamı karıştırma ve değiştirmeye dayanır, bu nedenle o komedi doğasına sahiptir. Rus devrimi trajikomedidir. Bu, Gogol'un destanının sonudur. Rus devriminde en karanlık, en umutsuz olan belki de ondaki Gogolca olandır. Dostoyevski'den olan işaretlerde daha çok ışık vardır. Rusya'nın Gogolca hayaletlerden kurtulması gerekir.